

Відгук

офіційного опонента

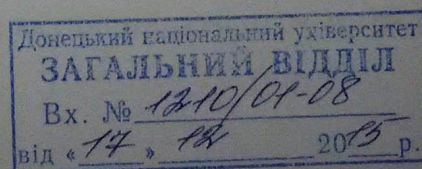
кандидата економічних наук, доцента Рубцової Марини Юріївни
на дисертаційну роботу Махаріка Аммара на тему
«Розвиток регіональної економічної інтеграції країн Близького Сходу»,
яку представлено до захисту у спеціалізованій вченій раді Д 11.051.03 у
Донецькому національному університеті (м. Вінниця) МОН України
на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство
і міжнародні економічні відносини

Актуальність теми дисертації

Розглядаючи інтеграційні процеси, що відбуваються у світі слід відмітити зростаючі масштаби регіональної конкуренції, зумовлені не стільки економічними і політичними особливостями розвитку країн, скільки новими більш прагматичними їх підходами щодо досягнення довгострокових цілей від міждержавної співпраці та регіональної економічної інтеграції. Тому на сучасному етапі інтеграція набуває рис дезінтеграції, а конвергенція супроводжується дивергенцією.

Особливе місце на міжнародній арені займають країни Близького Сходу, в яких зосереджені одні з найважливіших економічних ресурсів – енергетичні, що спонукає даний регіон до виокремлення та пошуку власних конкурентних переваг в межах регіональної співпраці. Арабські країни застосовують різні форми всебічного співробітництва, починаючи з укладення двосторонніх військових, політичних, культурних угод, закінчуючи субрегіональними угодами на загально арабському колективному рівні. Однак міжарабське співробітництво є нестабільним і не принесло бажаних результатів.

Наявність величезних запасів енергоресурсів і значний інвестиційний потенціал країн Близького Сходу є стратегічно важливим для України. Тому перспективи розвитку міжарабського інтеграційного процесу й подальшої інтеграції в світогосподарські зв'язки, обумовлює актуальність обраної теми.

Наукова новизна одержаних результатів

До найбільш суттєвих наукових результатів, що розкривають особистий внесок автора у розробку досліджуваної проблеми та характеризують елементи новизни, належать наступні:

1. Запропоновано *науково-методичний підхід до аналітичного виміру розвитку гравітаційних кластерів країн Близького Сходу*, особливістю якого є формування цілеспрямованої регіональної політики розвитку конкурентних позицій на засадах використання переваг глобалізації і нейтралізації ймовірних загроз з метою забезпечення збалансованого економічного розвитку регіону.

2. Розроблено *хронологічну схему інституційної і регіональної інтеграції країн Близького Сходу*, яка відображає зміщення інтеграційного вектору на субрегіональний рівень внаслідок наявності перешкод у розбудові інтеграційної взаємодії країн регіону та відсутності стимулів для розвитку інтеграції.

3. Здійснено *економіко-математичного моделювання залежності споживання первинних енергоресурсів на світовому ринку від ряду чинників (чисельності населення планети, світового ВВП, виробництва енергетичних ресурсів у світі, загальної пропозиції первинних енергетичних ресурсів, світових імпорту і експорту енергетичних ресурсів), а також залежності світового ВВП від показників діяльності нафтових ТНК*.

4. Запропоновано *комплекс дій щодо запобігання кризовим проявам і подолання наслідків кризових ситуацій у нафтовій галузі* з метою створення бізнес-систем, які володіють достатньою гнучкістю та пристосованістю до зміни зовнішнього середовища як передумови стійкості інтеграційних векторів.

5. Обґрунтовано висновок щодо формування сучасного етапу *регіонального інтеграційного розвитку*, характерними рисами якого є: активізація процесу регіоналізації країн; утворення синергетичних можливостей міжкраїнової взаємодії; активізація інтеграційних процесів на регіональному рівні; посилення ролі регіонів; активний розвиток міграційних

процесів; зростання проблеми сировинного забезпечення національних економік.

Достовірність і обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій

Достовірність та обґрунтованість викладених наукових положень, висновків та рекомендацій базується на використанні офіційних матеріалів і публікації комісій ООН, СОТ, МВФ, ОЕСР, Світового банку, Світового економічного форуму, Ліги Арабських держав та ін., наукових робіт провідних вітчизняних і зарубіжних учених, результатів власних досліджень автора.

Крім того, достовірність результатів проведеного дослідження забезпечується використанням діалектичного методу наукового пізнання, а також загальнонаукових методів пізнання, зокрема логічного та історичного підходу, індукції та дедукції, аналізу та синтезу, порівняльного та системного аналізу, узагальнення, економіко-математичного моделювання та ін.

Зв'язок дисертаційної роботи з напрямками наукових досліджень

Дисертаційну роботу виконано відповідно до тематики науково-дослідної роботи кафедри «Міжнародна економіка» Донецького національного університету (м. Вінниця) МОН України за держбюджетною темою «Підвищення ефективності міжнародної економічної діяльності України в інтеграційних об'єднаннях: регіональний і галузевий аспекти» (номер держреєстрації 0106U012484), в рамках якої досліджено формування нової парадигми регіонального економічного розвитку.

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів

Теоретичне значення результатів дисертаційної роботи полягає у поглибленні існуючих теоретико-методологічних засад дослідження економічної інтеграції з урахуванням посилення впливу процесів міжнародної регіоналізації в глобальній економіці.

Практичне значення основних положень, розроблених у дисертаційній роботі, полягає у тому, що вони сприятимуть визначенню оптимальних напрямків формування регіональних інтеграційних пріоритетів країн Близького Сходу.

Результати досліджень, що містяться в дисертації, використано у практичній діяльності Інституту економіки промисловості НАН України, РФ НІСД у м. Донецьку, ПрАТ «Страхова компанія «Креміль», про що надано відповідні довідки. Крім того, результати дослідження Махаріка Аммара використано у навчальному процесі кафедри «Міжнародна економіка» Донецького національного університету (м. Вінниця) МОН України при розробці навчально-методичних комплексів і викладанні дисциплін «Міжнародні стратегії економічного розвитку», «Міжнародна регіональна економічна інтеграція», «Міжнародна економічна діяльність України», що підтверджено довідкою, яка міститься у роботі.

Недоліки та дискусійні положення щодо змісту дисертаційної роботи та автореферату

Відзначаючи в цілому достатній науковий рівень розробок здобувача в результаті проведених досліджень, необхідно вказати на наявність певних недоліків і дискусійних положень.

1. Запропонований автором перелік характеристик інтеграційного процесу, що відбувається в країнах Близького Сходу (с.41,58) (а саме: активізація процесу регіоналізації країн; утворення синергетичних можливостей міжкраїнової взаємодії; активізація інтеграційних процесів на регіональному рівні в результаті загострення конкуренції на світовому ринку; посилення ролі регіонів як відповідь на зростання ролі транснаціональних корпорацій; активний розвиток міграційних процесів у різних формах їх прояву; зростання проблеми сировинного забезпечення національних економік) не може виступати підставою для

перегляду існуючої парадигми економічної інтеграції. Сама по собі «парадигма» має відтворювати універсальні закони формування та/або функціонування тих чи інших економічних явищ, а не відтворювати регіонально детерміновані процеси їхнього прояву. Таким чином, лише у випадку проведеного ґрунтовного аналізу специфіки розгортання і модифікації існуючих регіональних процесів інтеграції в світі і виокремлення його нових форм, що виявилися б характерними всім без виключення регіональним об'єднанням, автор міг би претендувати на формування наукової гіпотези, емпірична перевірка б якої дозволила б отримати нове теоретичне знання.

2. Загально визнаним є факт, що регіональна інтеграція виражається як розміщення діапазону форм інтеграції між країнами. Наприклад, у діапазоні В.Добсона інтеграція постає як найбільш міцна форма міждержавної взаємодії, яка містить в собі спільну політику для всіх держав-учасниць. Така інтерпретація інтеграції демонструє, в який спосіб вона розміщується по відношенню до інших форм взаємодії, однак не обов'язково пояснює, як саме співробітництво перетворюється на інтеграцію. З огляду на це, підхід В.Добсона був би найбільш доказовим для висловлення припущень щодо майбутнього розвитку інтеграційних процесів на Близькому Сході, адже процеси, що відбуваються нині між країнами, що аналізуються в роботі, більш відповідають поняттю «взаємодія», «співпраця», а тому тяжіють до проявів так званої «негативної» інтеграції в інтерпретації Дж. Піндера (с.33).
3. Наведена на стор. 50 класифікація країн за принципом вибору політики використання надр могла б стати основою для підтвердження запропонованої дисертантом тези про вирішальну роль енергетичного сектору у розвитку економічної інтеграції в регіоні Близького Сходу, натомість відтворилась у вкрай описовому матеріалі параграфу 1.3 (стор. 50-56), присвяченому розгляду основ взаємовідносин між державою і бізнесом. В такому контексті потребує пояснень автора,

щодо розуміння їм фундаментальних відмінностей в наступному категоріальному апараті: «кооперація», «координація», «співпраця», «інтеграція». На нашу думку доречнішим було б акцентувати увагу виключно на країнах Близького Сходу, адже досвід Норвегії, Канади, Індонезії, Австралії не підтверджує висунуту автором гіпотезу щодо існування кореляції між нафтовою галуззю та реалізацією інтеграційних ініціатив, як і результати наведеного моделювання в п.п. 2.2.(с.103-111) в п.п. 2.3 (с.123-137).

4. На стор. 118 автор справедливо зазначає, що «...хоча державні компанії, що базуються в країнах, що розвиваються, і в країнах з перехідною економікою, контролюють більшу частину загальносвітового видобутку нафти і газу, ступінь інтернаціоналізації їх діяльності все ще невелика в порівнянні з найбільшими приватними нафтовими ТНК». Серед іншого, висуваючи сумнів щодо доцільності використання терміну «перехідна економіка», ставимо питання щодо спроможності нафтовим сектором відігравати визначальну роль у формуванні й реалізації регіональних інтеграційних ініціатив, адже основні процеси, що протікають в ньому, є здебільшого екзогенно спровокованими (з одного боку, сам нафтовий ринок є надзвичайно волатильним під впливом попиту і пропозиції, з іншого боку, його основними гравцями виступають ТНК, що, серед іншого, належать розвиненим країнам (Нідерланди, Велика Британія, США, Франція та інші).
5. Розглядаючи розвиток економічної інтеграції в країнах Близького Сходу (с.168), доцільно було б розглянути дуальність між «формальною» та «неформальною» або «реальною» інтеграцією. Згідно з типологією Г. Ондартса, «реальна» інтеграція протиставляється «формальній» чи «інституційній» як такій, що «базується на формальних угодах та доповідях». Однак це не передбачає протиставлення «монетарній» чи «фінансовій», як у випадку з економічною інтеграцією. Формальна та реальна інтеграція можуть розглядатися як два відносно автономні

паралельні процеси: перший не обов'язково має на увазі другий та навпаки. Формальна інтеграція зазвичай керована державою, тоді як у так звану реальну інтеграцію держава практично не втручається. Таким чином, авторська інтерпретація детермінуючої ролі нафтового сектору у розвитку економічної інтеграції не вписується в жодне із існуючих трактувань інтеграційних процесів.

6. В дисертації, об'єктом дослідження виступає розвиток регіональної економічної інтеграції країн Близького Сходу. Розвиток є іманентним проявом еволюційного підходу, що превалює в економічних теоріях, які ставлять за мету аналіз специфічних рис його (розвитку) протікання. З огляду на існуючі геополітичні й геоекономічні ризики, найбільш проявлені на нинішньому етапі міжкраїнового співіснування саме в регіоні Близького Сходу, ми не можемо стверджувати про керованість й передбачуваність особливостей протікання цього процесу. Саме тому в дисертації бракує глибокого багатофакторного аналізу можливих комбінацій трансформації інтеграційних ініціатив з виокремленням оптимістичного, песимістичного та нейтрального сценаріїв.

Загальні висновки по дисертаційній роботі

Дисертаційна робота Махаріка Аммара на тему «Розвиток регіональної економічної інтеграції країн Близького Сходу» виконана на належному науково-теоретичному рівні та є самостійною завершеною науковою роботою, в якій отримано науково обґрунтовані результати стосовно формування економічної інтеграційної взаємодії країн Близького Сходу в умовах активізації процесів глобальної регіоналізації.

Опубліковані автором дослідження наукові роботи та автореферат повною мірою відображають основні положення змісту дисертації. Висловлені зауваження та дискусійні положення не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

Дисертацію на тему «Розвиток регіональної економічної інтеграції країн Близького Сходу» виконано на належному науковому рівні, робота повністю відповідає вимогам п. 9, 11, 12, 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», а її автор Махарік Аммар заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини.

Офіційний опонент

доцент кафедри
міжнародного бізнесу
Інституту міжнародних відносин
Київського національного
університету ім. Т. Шевченка
кандидат економічних наук,
доцент

Рубцова М.Ю.

